

AHLAKİ UZAKLAŞMA VE ZORBALIK DAVRANIŞ: TÜRKİYE ÖRNEKLEMİNDE YENİ BİR ÖLÇEĞİN PSİKOMETRİK İNCELENMESİ

MORAL DISENGAGEMENT AND BULLYING BEHAVIOR: PSYCHOMETRIC EVALUATION OF A NEW SCALE IN A TURKISH SAMPLE

İsmail KUŞCI¹, Vedat BAKIR²

Başvuru Tarihi: 10.09.2024 Yayıma Kabul Tarihi: 29.01.2025 DOI: 10.21764/maeuefd.1547674

Özet: Bu çalışmada, Jeong ve arkadaşları (2024) tarafından geliştirilen Ahlaki Uzaklaşma Zorbalık Davranışı Ölçeği'nin (AUZDÖ) Türkçeye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, iki farklı örneklemden toplam 510 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliği Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile incelenmiştir. AFA sonucunda, orijinal ölçekle tutarlı olarak tek faktörlü bir yapı elde edilmiş, 5. maddenin çıkarılmasıyla 13 maddelik bir form oluşturulmuştur. DFA sonuçları, tek faktörlü yapıyı doğrulamıştır ($\chi^2/sd = 2.292$, CFI = 0.959, RMSEA = 0.065). Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .901, McDonald omega katsayısı .899 olarak bulunmuştur. Ölçüt geçerliği kapsamında, AUZDÖ'nün Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği ($r = 0.521$), Siber Zorbalık ($r = 0.323$), Siber Mağduriyet ($r = 0.297$) ve Depresyon ($r = 0.192$) ile pozitif; Psikolojik İyi Oluş ($r = -0.294$) ile negatif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği bulunmuştur. Bu bulgular, AUZDÖ'nün Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. AUZDÖ'nün Türkçe uyarlaması, zorbalık ve ahlaki uzaklaşma alanındaki araştırmaların gelişimine katkı sağlayacak, ayrıca zorbalığı önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesinde kullanılabilir değerli bir araç sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Ahlaki uzaklaşma, zorbalık davranışı, ölçek uyarlama*

Abstract: This study aimed to adapt the Moral Disengagement in Bullying Behavior Scale (MDBBS) developed by Jeong et al. (2024) into Turkish and examine its psychometric properties. The research was conducted with a total of 509 university students across two different samples. The construct validity of the scale was examined through Exploratory (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA). As a result of the EFA, a single-factor structure consistent with the original scale was obtained, and a 13-item form was finalized after the removal of item 5. The CFA results confirmed the single-factor structure ($\chi^2/df = 2.292$, CFI = 0.959, RMSEA = 0.065). The scale demonstrated a Cronbach's alpha coefficient of .901 and a McDonald's omega coefficient of .899. For criterion validity, the MDBBS showed significant positive correlations with the Moral Disengagement Scale ($r = 0.521$), Cyberbullying ($r = 0.323$), Cyber Victimization ($r = 0.297$), and Depression ($r = 0.192$), and a significant negative correlation with Psychological Well-being ($r = -0.294$). These findings indicate that the Turkish version of the MDBBS is a valid and reliable measurement tool. The adaptation of the MDBBS into Turkish will contribute to advancing research in the areas of bullying and moral disengagement and provide a valuable instrument for the development of bullying prevention and intervention programs.

Keywords: *Moral disengagement, Bullying behavior, Scale adaptation*

¹ Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, kusci.ismail@gmail.com, ORCID: 0000 0002 2178 8429

² Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, vedat.bakir@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5458-5110

Giriş

Ahlaki uzaklaşma, bireylerin ahlaki ilke ve normlarını geçici olarak askıya alıp, ahlaki açıdan kabul edilemez eylemleri rasyonelleştirdiği bir süreci ifade etmektedir (Concha-Salgado vd, 2022). Bu kavram, Albert Bandura'nın Sosyal Bilişsel Teorisi'nin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bandura, insan davranışlarının sadece içsel süreçlerle değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal faktörlerle de şekillendiğini öne sürmektedir (Bandura, 2002). Ahlaki uzaklaşma, bireylerin kendilerini ahlaki sorumluluktan kurtarmalarına ve böylece davranışlarını, vicdan azabı ya da suçluluk duygusu yaşamadan sürdürebilmelerine olanak tanımaktadır (Bandura, 1999). Sosyal bilişsel teoriye göre ahlaki uzaklaşmanın sekiz mekanizması bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir:

- Ahlaki Gerektirici: Kişinin, etik olmayan bir davranışı daha büyük bir iyiliği gerçekleştirmek adına yapıldığını öne sürerek davranışını meşrulaştırma çabası olarak nitelendirilmektedir (Bandura, 1999).
- Euphemistik Etiketleme: Olumsuz ya da zarar verici davranışların, daha nötr ya da olumlu terimlerle ifade edilerek kabul edilebilir hale getirme şeklinde ifade edilmektedir (Bandura, 2002).
- Avantajlı Karşılaştırma: Kişinin, etik olmayan eylemini daha kötü bir durumla karşılaştırarak, kendi davranışını daha az zararlı veya kabul edilebilir olarak görmesi anlamına gelmektedir (Detert vd., 2008).
- Sorumluluğun Yayılması: Birey, bir grup içinde hareket ettiğinde, kişisel sorumluluğunun azaldığını hisseder ve bu da etik dışı davranışları kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır (Moore, 2008).
- Sorumluluğun Aktarılması: Etik olmayan davranışların sorumluluğunu başkalarına yükleyerek, kişinin kendi rolünü küçümsemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Bandura, 1999).
- Sonuçların Azaltılması: Kişinin, davranışının olası zararlarını küçümseyerek, bu eylemi daha kabul edilebilir hale getirmesini ifade etmektedir (Bandura, 2002).
- Mağdurun İnsanlıktan Çıkarılması: Kurbanların insanlıktan çıkarılması veya onları daha az insan gibi görme eğilimi, etik dışı davranışların daha kolay benimsenmesine yol açmaktadır (Detert vd., 2008).

- Mağduru Suçlama: Kişinin, kurbanı olan bireyi suça layık göstererek, kendi eylemini haklı çıkarma çabasını ifade etmektedir (Moore, 2008).

Ahlaki uzaklaşmanın bireyler ve toplumlar üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Bireysel düzeyde, ahlaki uzaklaşma, kişinin etik dışı davranışlar sergilemesine ve bu davranışları vicdan azabı çekmeden sürdürebilmesine yol açmaktadır. Uzun vadede bu durum, kişinin ahlaki standartlarının erozyonuna neden olabilmektedir (Bandura, 1999). Toplumsal düzeyde ise, ahlaki uzaklaşma, normların bozulmasına, adaletsizliğin artmasına ve toplumun genel ahlaki yapısının zayıflamasına neden olmaktadır (Moore, 2008). Bu tür davranışlar, kurumlar ve örgütler içinde yaygınlaştığında, etik ihlallerin artmasına ve toplumun genel refahının azalmasına yol açabilmektedir.

Zorbalık ve Ahlaki Uzaklaşma İlişkisi

Zorbalık, bir bireyin diğer birey veya grup üzerinde kasıtlı olarak ve tekrarlayan şekilde zararlı davranışlarda bulunması olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık, yalnızca bireyler arası bir etkileşim olmanın ötesinde, toplumsal düzeyde de ciddi etkiler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, zorbalık davranışlarının yayılmasının, toplumsal normları nasıl etkilediği ve bireylerin bu tür davranışlara nasıl daha fazla meyil ettiğine dair geniş bir toplumsal perspektifin ele alınması gerekmektedir. Zorbalığın fiziksel, sözel, ilişkisel ve siber şeklinde türleri bulunmaktadır. Fiziksel zorbalık, vurma, itme gibi fiziksel saldırılar içermektedir (Olweus, 1993). Sözel zorbalık, alay etme, hakaret etme gibi sözel tacizleri kapsamaktadır (Hymel vd., 2015). İlişkisel zorbalık, sosyal ilişkileri manipüle etme, dışlama gibi davranışları içermektedir (Crick ve Grotpeter, 1995). Siber zorbalık ise internet ve sosyal medya aracılığıyla aşağılayıcı mesajlar gönderme, iftira atma, hakaret ve tehdit gibi eylemlerden oluşmaktadır (Kowalski vd., 2014).

Ahlaki uzaklaşma, bireylerin zorbalık gibi etik dışı davranışları mantığa bürümelerine olanak tanımaktadır (Bandura, 1999). Bu durum, sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal yapının bozulmasına, toplumsal eşitsizliğin artmasına ve kolektif ahlaki değerlerin zayıflamasına da neden olabilir. Ahlaki uzaklaşmanın toplumsal etkileri üzerine yapılan çalışmalar, toplumların genel refahını koruyabilmesi için bu olgulara daha fazla odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bandura'nın Sosyal Bilişsel Teorisi'ne göre, ahlaki uzaklaşma mekanizmaları, zorbalık davranışlarında yer alan bireylerin kendi eylemlerini haklı çıkarmalarına yardımcı olmaktadır (Bandura, 2002). Zorbalık yapan bireyler, mağdurlarını suçlu olarak görerek veya

zorbalığı eğlence olarak değerlendirerek, kendi davranışlarının etik dışı sonuçlarını küçümseyebilmektedir (Bandura, 2002). Araştırmalar, ahlaki uzaklaşmanın zorbalık davranışlarını kolaylaştırdığını ve bu davranışların yaygınlaşmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir. Gini vd. (2014) tarafından yapılan bir araştırmada, zorbalık yapan bireylerin ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını kullanarak, eylemlerinin sonuçlarını göz ardı ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Kowalski vd. (2014), siber zorbalık yapan bireylerin, mağdurlarını dehumanize ederek (insanlıktan çıkararak) bu davranışları daha az zararlı gördüklerini ortaya koymuştur. Bu bulgular, ahlaki uzaklaşmanın zorbalık davranışlarının devam etmesine ve bireylerin bu tür eylemleri meşrulaştırmasına katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Psikometrik Çalışmalar

Zorbalık davranışlarının ahlaki uzaklaşma mekanizmalarıyla nasıl ilişkili olduğunu anlamak için ölçekler geliştirmek bir gereklilik olarak görülmektedir. Bandura (1989), ahlaki kopuşu ve bunun saldırgan davranışla nasıl ilişkili olduğunu incelemek amacıyla bir ölçme aracı geliştiren ilk kişi olarak nitelendirilebilir. Uluslararası anlamda yaygın şekilde kabul gören ölçek, çeşitli bağlamlarda saldırgan davranış biçimlerini ahlaki kopuşun sekiz mekanizması çerçevesinde 32 madde ile ölçmektedir. Bandura ile birlikte alan yazında bu ölçekten hareketle zorbalıkla ilgili yeni ölçekler de geliştirilmiştir (Bussey vd., 2015; Hymel vd., 2005). Bussey vd. (2015), ahlaki kopuş ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir ölçme aracı geliştirmişlerdir. Bu ölçek, Bandura'nın orijinal ölçeğindeki maddeleri siber zorbalığa atıfta bulunacak şekilde yeniden ifade eden sekiz maddelik ve tek faktörlü bir ölçme aracı olma özelliği taşımaktadır. Hymel vd. (2005) tarafından ahlaki kopukluğun dört geniş kategorisinin her birini yansıtan 18 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Özellikle zorbalığa özgü geliştirilen ahlaki uzaklaşma ölçekleri, zorbalık yapan bireylerin davranışlarını nasıl mantığa bürüdüklerini ve bu davranışların ahlaki anlamda nasıl meşrulaştırıldığını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu tür ölçekler, zorbalıkla ilgili davranışları inceleyen araştırmalarda daha hassas ve doğru veriler elde edilmesine olanak tanımaktadır.

Jeong, Demaray ve Styck (2024) tarafından geliştirilen Ahlaki Uzaklaşma Zorbalık Davranışı Ölçeği, zorbalık davranışlarına özgü ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçek, zorbalık yapan bireylerin, davranışlarını nasıl meşrulaştırdıklarını ve bu davranışları ahlaki olarak nasıl kabul edilebilir hale getirdiklerini değerlendirmeye yönelik tasarlanmıştır.

Ölçeğin bileşenleri, zorbalık davranışlarını mantığa bürüme, mağdurları insanlıktan çıkarma, zorbalık eylemlerinin gücünü küçümseme şeklinde ifade edilebilir. Ölçek, zorbalıkla ilgili davranışların nasıl mantık düzlemine oturduğunu daha iyi anlamak ve bu davranışların önlenmesine yönelik stratejiler geliştirmek için kullanılabilir (Jeong vd., 2024).

Psikometrik olarak sağlam araçlar oluşturmanın yanı sıra, çeşitli kültürler ve gruplar arasındaki farklılıkları anlamak, ruh sağlığı profesyonelleri, araştırmacılar ve politika yapıcılar için değerli bilgiler sağlamaktadır. Bu anlayış, ahlaki kopuş ile zorbalık arasındaki ilişkileri daha derinlemesine incelemeye destek olabilmektedir. Özellikle ahlaki kopuşun, zorbalığın farklı biçimlerine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak, bu tür olumsuz davranışlara karşı koruyucu önlemler geliştirilmesi açısından kritik öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Bu farkındalık, ahlaki kopuş ve zorbalık olgularını daha iyi anlamak ve bu tür davranışların önlenmesine yönelik etkili stratejiler oluşturmak için önemli bir temel sağlayabilir. Bu sebeple ölçek uyarlama ve kültürler arası test etme, psikolojik ölçme araçlarının geçerliliği ve güvenilirliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle bu çalışmada Türk kültürüne uyarlanan Ahlaki Uzaklaşma Zorbalık Ölçeğinin bireylerin kültürel normları ve değerleri doğrultusunda nasıl tepki verdiklerini doğru bir şekilde yansıtması beklenmektedir. Bu anlamda ölçme araçlarına ilişkin literatür incelendiğinde Türk kültüründe zorbalık (Arslan, 2017; Efiltili ve Özdemir, 2021; Kutlu ve Aydın, 2010) ve ahlaki kopuş (Ekmekçioğlu ve Aydoğan, 2019; Gezici Yalçın vd., 2016) ile ilgili sınırlı düzeyde de olsa çalışma olmasına rağmen zorbalığa özgü ahlaki kopuşu ele alan herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, mevcut çalışmanın amacı Ahlaki Uzaklaşma Zorbalık Ölçeğini Türkiye örneğinde uyarlamak ve doğrulamaktır.

Türkçe formun, faktör yapısı ve maddelerin içerdiği anlamlar açısından orijinal ölçekle büyük ölçüde benzerlik göstermesi beklenmektedir. Bununla birlikte kültürel bağlamlar nedeniyle bazı farklılıkların ortaya çıkması olası görülmektedir. Ayrıca Türk örneğinde ahlaki uzaklaşma ile zorbalık davranışları arasında pozitif bir ilişki olması beklenmektedir. Bu hipotez, ahlaki uzaklaşmanın, bireylerin zorbalık davranışlarını daha kabul edilebilir görmelerine ve bu tür davranışlara daha sık başvurmalarına yol açabileceği varsayımına dayanmaktadır.

Yöntem

Çalışma Grubu

Bu araştırma Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) için 203 öğrenci (155 kadın, %76.4; 48 erkek, %23.6) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ve diğer analizler için 307 üniversite öğrencisi (230 kadın, %74.9; 77 erkek, %25.1) olmak üzere toplam iki farklı örneklem grubundan toplamda 510 katılımcı üzerinden yürütülmüştür. Katılımcıların toplam 385'inin kadın (%75.5), 125'inin erkek (%24.5) olduğu ve yaş aralıklarının 18-22 arasında ($X = 20.36$; $Ss = 1.42$) olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Ahlaki Uzaklaşma Zorbalık Davranışı Ölçeği (AUZDÖ). Jeong, Demaray ve Styck (2024) tarafından geliştirilen bu ölçek, orijinal formunda 5 dereceli Likert tipi (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) 14 maddeden oluşmaktadır. Türkçe uyarlama sürecinde yapılan analizler sonucunda 5. maddenin çıkarılmasıyla 13 maddelik nihai form elde edilmiştir. Tek boyutlu yapıya sahip olan ölçek, yalnızca olumlu ifadeler içermektedir. Faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin tek faktörlü yapısı toplam varyansın %37.36'sını açıklamaktadır. Ölçekten elde edilebilecek en düşük puan 13, en yüksek puan ise 65'tir. Daha yüksek puanlar, bireyin zorbalık davranışlarıyla ilgili ahlaki uzaklaşma düzeyinin arttığını göstermektedir. Orijinal çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.97 olarak belirlenmiştir. Yapı geçerliği için yapılan doğrulamalı faktör analizi, tek faktörlü modelin iyi bir uyum sağladığını göstermiştir (CFI = 0.97, RMSEA = 0.05, SRMR = 0.03).

Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS-21). Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından geliştirilmiş olan ölçeğin 21 maddelik kısa formunun Türkçe uyarlaması Yılmaz, Boz ve Arslan (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçek, 4 dereceli Likert tipi (0 = Bana hiç uygun değil, 3 = Bana tamamen uygun) bir sistem kullanır. Depresyon, anksiyete ve stres olmak üzere üç alt boyuta ayrılır. Bu çalışmada, depresyon alt ölçeği 7 maddeden oluşmaktadır ve puanlar 0-21 arasında değişir; yüksek puanlar, depresyon düzeyinin arttığını gösterir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı depresyon alt boyutu için 0.82 olarak rapor edilmiştir. Mevcut çalışmada ölçeğin depresyon alt boyutuna ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .91 olarak hesaplanmıştır.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PIOÖ). Diener ve arkadaşları (2010) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Telef (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek, 7 dereceli Likert tipi (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 7 = Kesinlikle katılıyorum) bir sistemle 8 maddeden oluşur. Bütün maddeler olumlu olup, ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan ise 56'dır; yüksek puanlar, kişilerin psikolojik kaynak ve gücünün yüksek olduğunu, düşük puanlar ise tersini gösterir. Uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.80 ve test-tekrar test güvenirliliği 0.86 ($p < .001$) olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .94 olarak bulunmuştur.

Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği. Bandura ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen bu ölçek, bireylerin ahlâkî uzaklaşma stratejilerini ne derece kullandığını değerlendirmeye yöneliktir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Gezici Yalçın ve arkadaşları (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. 32 maddeden oluşan ölçek, 5 dereceli Likert tipi (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) bir format kullanır. Yüksek puanlar, bireyin ahlâkî uzaklaşma eğilimlerinin yüksek olduğunu gösterir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı, Cronbach alfa ile 0.86 olarak belirlenmiştir. Mevcut çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .95 olarak tespit edilmiştir.

Siber Zorbalık Envanteri (Cyberbullying Inventory - CBI). Tanrıkulu ve Erdur-Baker (2019) tarafından geliştirilen bu ölçek, üniversite öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerini değerlendirmeye yöneliktir. Ölçek, 11 maddeden oluşur ve 4 dereceli Likert tipi (1 = Hiç, 4 = Üçten fazla) bir yapıya sahiptir. İki alt boyuta ayrılan ölçek, siber zorbalık yapma ve siber mağduriyet olarak iki kategoriye içerir. Yüksek puanlar, siber zorbalık yapma veya siber mağduriyet düzeyinin yüksek olduğunu belirtir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları, siber zorbalık yapma için 0.81 ve siber mağduriyet için 0.78 olarak bildirilmiştir. Bu araştırmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları siber zorbalık yapma için .91 ve siber mağduriyet için .92 olarak hesaplanmıştır.

İşlemler

İzinler. Çalışma için X Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 29.04.2024 tarihli ve 2024/4 numaralı kararla gerekli izin alınmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması için ölçeği geliştiren Ruth Jeong'dan 28.01.2024 tarihinde e-posta yoluyla izin alınmıştır. Araştırmanın verileri katılımcılardan çevrimiçi olarak bilgilendirilmiş onam alınarak toplanmıştır.

Çeviri Süreci. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması sürecinde Brislin ve arkadaşlarının (1973) önerdiği beş aşamalı model (ilk çeviri, ilk çeviriyi değerlendirme, geri çeviri, geri çeviriyi değerlendirme ve uzman görüşüne sunma) kullanılmıştır. İlk aşamada, hem İngilizce hem de Türkçe'ye ileri düzeyde hâkim 3 uzman tarafından ölçek maddeleri Türkçe'ye çevrilmiştir. İkinci aşamada, yapılan çeviriler tek bir formda toplanarak anlaşılabilirlik ve kültürel uygunluk açısından değerlendirilmesi için Psikoloji ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanlarında uzman 3 akademisyene gönderilmiştir. Alınan geri bildirimler doğrultusunda, alanda uzman 2 akademisyen tarafından en uygun çeviriler belirlenmiştir. Üçüncü aşamada, Türk dili uzmanı bir akademisyenden dil uygunluğu açısından görüş alınmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Dördüncü aşamada, yurtdışında doktora yapmış bir uzman tarafından Türkçe form tekrar İngilizce'ye çevrilmiştir. Son aşamada, orijinal form ile geri çeviri formu karşılaştırılarak alanda uzman bir akademisyenin görüşüne sunulmuş ve ölçeğe son hali verilmiştir.

Veri Analizi

Veriler çevrimiçi toplanmasından dolayı kayıp veri bulunmamaktadır. Normallik varsayımları için tüm değişkenlerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) standart değerlerine bakılmıştır. Değerlerle ilgili ayrıntılı bilgiler Tablo 1'de ve açıklamalarında bulunmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerliği ve güvenilirliği doğrulamak amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yöntemleri uygulanmıştır. Ayrıca, ölçüt geçerliği değerlendirilmiş ve verilerin normallik varsayımı incelenmiştir. Verilerin analizinde SPSS 18.0 ve AMOS 28.0 yazılımları kullanılmıştır.

Bulgular

Geçerlik Analizleri

Açıklayıcı Faktör Analizi. Ölçeğin faktör yapısını incelemek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulandı. Verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi (KMO = .85) ve Bartlett küresellik testi ($\chi^2(78) = 842.89, p < .001$) ile doğrulandı. Faktör çıkarma yöntemi olarak Maksimum Olabilirlik kullanıldı. Orijinal çalışmadan dolayı tek faktörlü bir yapı beklendiği için rotasyon uygulanmadı (Tabachnick & Fidell, 2013).

İlk analizde, 5. maddenin faktör yükünün .30'un altında olduğu gözlemlendi (.02). Bu nedenle, 5. madde ölçekten çıkarıldı ve analiz tekrarlandı. Tekrarlanan analiz sonucunda, özdeğeri 1'in üzerinde olan tek bir faktör elde edildi ve bu faktör toplam varyansın %37.36'sını açıklamaktaydı. Kalan maddelerin faktör yükleri .45 ile .71 arasında değişmekteydi (bkz. Tablo 1). Tüm maddeler .40'ın üzerinde faktör yükü gösterdi. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği yüksek bulundu (Cronbach's $\alpha = .85$). Açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda, ölçeğin 5. maddesi ("Bir grup birine zorbalık yapmaya karar verirse, bu durum için gruptaki tek bir kişiyi suçlamak haksızlıktır") faktöre yeterli düzeyde yüklenmediği için (faktör yükü $.02 < .30$). Worthington ve Whittaker'ın (2006) önerdiği gibi, .30'un altında faktör yükü gösteren maddelerin ölçekten çıkarılması görüşü dikkate alınarak 5. madde ölçekten çıkarıldı ve analizler tekrarlandı. Madde çıkarıldıktan sonra, ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği (Cronbach's alfa) .82'den .85'e yükseldi, bu da ölçeğin genel güvenilirliğinde bir iyileşme olduğunu gösterdi (DeVellis, 2017). Ayrıca, toplam açıklanan varyans %34.69'dan %37.36'a yükseldi, bu da ölçeğin yapı geçerliğinde bir artış olduğunu göstermektedir. Bu oran, psikometrik ölçümlerde davranış bilimleri için kabul edilebilir minimum değer olan %30'un (Tavşancıl, 2002) üzerindedir.

Tablo 1.

Ölçek Maddeleriyle ilgili Betimsel İstatistikler ve Faktör Yükleri

Madde No	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık (Skewness)		Basıklık (Kurtosis)		Faktör Yükü
			İstatistik	Standart Hata	İstatistik	Standart Hata	
1	4.17	1.22	-1.620	.171	1.596	.341	.68
2	4.17	1.28	-1.442	.171	.769	.341	.46
3	4.05	1.06	-1.089	.171	.757	.341	.66
4	4.57	.84	-2.537	.171	6.801	.341	.63
6	4.38	.86	-1.493	.171	2.134	.341	.71
7	3.77	1.29	-.735	.171	-.646	.341	.53
8	4.13	1.14	-1.431	.171	1.215	.341	.50
9	4.41	.91	-1.882	.171	3.562	.341	.65
10	4.28	1.11	-1.729	.171	2.256	.341	.61
11	4.34	.99	-1.822	.171	3.144	.341	.69

12	4.26	.92	-1.467	.171	2.176	.341	.70
13	3.68	1.37	-.676	.171	-.764	.341	.45
14	3.90	1.19	-.997	.171	.129	.341	.59

Tablo 1 incelendiğinde Verilerin normallik varsayımını değerlendirmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. Elde edilen en yüksek mutlak değerler çarpıklık için 2.537 ve basıklık için 6.801'dir. George ve Mallery (2010) tarafından önerilen kriterlere göre, çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında olması "mükemmel", ± 3 aralığında olması "kabul edilebilir" olarak değerlendirilmektedir. Ancak, bazı araştırmacılar daha geniş aralıkları kabul etmektedir. Örneğin, Kline (2015), çarpıklık için mutlak değer olarak 3'ten küçük, basıklık için 10'dan küçük değerlerin kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir. Bu kriterlere göre: Çarpıklık değeri (-2.537), George ve Mallery'nin (2010) önerdiği ± 3 aralığında ve Kline'ın (2015) önerdiği 3'ten küçük olma kriterini karşılamaktadır. Basıklık değeri (6.801), Kline'ın (2015) önerdiği 10'dan küçük olma kriterini karşılamaktadır. Sonuç olarak, elde edilen çarpıklık ve basıklık değerleri, ilgili literatürde önerilen kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer almaktadır. Bu değerler, verilerin normal dağılımdan aşırı sapmadığını ve parametrik testlerin kullanılabilirliğini göstermektedir. Sonuç olarak, AFA sonuçları ölçeğin tek faktörlü yapısını desteklemektedir. Normallik varsayımı açısından, verilerin genel olarak normal dağılıma yakın olduğu, ancak bazı maddelerde hafif sapmalar olduğu gözlemlenmiştir. Bu sapmalar, örneklem büyüklüğü göz önüne alındığında ($N = 203$), parametrik analizlerin kullanımı için kabul edilebilir düzeydedir (Field, 2013).

Doğrulamalı Faktör Analizi. AFA sonuçlarına göre, 5. maddenin faktör yükünün düşük olduğu tespit edilmiş ve bu madde ölçekten çıkarılmıştır. Madde çıkarma işleminin ardından, kalan 13 madde yeniden numaralandırılmıştır. Ölçeğin 13 maddeden oluşan revize edilmiş versiyonu üzerinde Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiş ve sonraki analizler bu yapı üzerinden yürütülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla DFA uygulanmıştır. DFA sonuçlarına ilişkin faktör yükleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2.

DFA Faktör Yükleri

Madde	Faktör Yüğü
AUZDÖ1	0.636
AUZDÖ2	0.491

AUZDÖ3	0.733
AUZDÖ4	0.770
AUZDÖ5	0.799
AUZDÖ6	0.480
AUZDÖ7	0.609
AUZDÖ8	0.747
AUZDÖ9	0.657
AUZDÖ10	0.720
AUZDÖ11	0.713
AUZDÖ12	0.460
AUZDÖ13	0.609

DFA sonuçları incelendiğinde, faktör yüklerinin 0.460 ile 0.799 arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 2). Hair ve arkadaşlarına (2010) göre, 0.50 ve üzeri faktör yükleri kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir. Bu kritere göre, AUZDÖ2 (0.491), AUZDÖ6 (0.480) ve AUZDÖ12 (0.460) maddeleri sınırda veya biraz altında kalmaktadır. Diğer tüm maddeler 0.50'nin üzerinde faktör yüküne sahiptir. En yüksek faktör yükü AUZDÖ5 (0.799) maddesine ait olup, bu madde ölçülen yapıyı en iyi temsil eden madde olarak değerlendirilebilir. DFA model uyum indekslerine ilişkin değerler Tablo 3'te sunulmuştur.

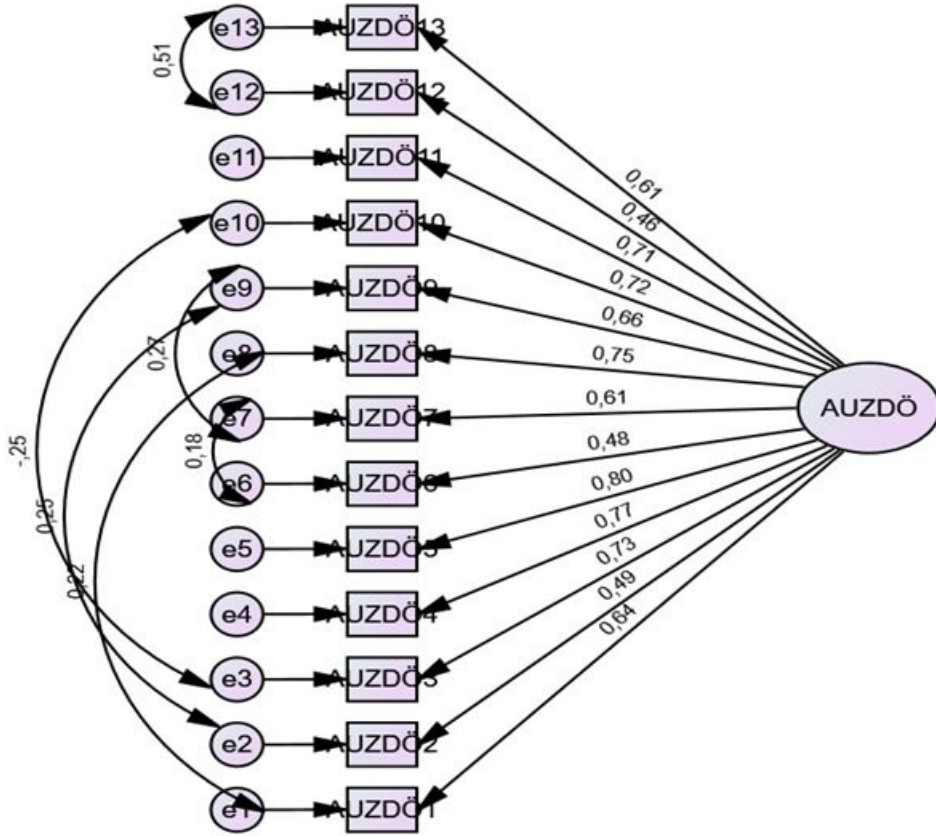
Tablo 3.

Model Uyum İndeksleri

Uyum İndeksi	Değer	Kabul Edilebilir Aralık
χ^2/sd	2.292	< 3 iyi; < 5 kabul edilebilir
GFI	0.939	> 0.90
AGFI	0.905	> 0.90
CFI	0.959	> 0.95
NFI	0.930	> 0.90
TLI	0.946	> 0.95
RMSEA	0.065	<0.05 iyi; 0.05-0.08 kabul edilebilir

Model uyum indeksleri incelendiğinde (Tablo 3), χ^2/sd oranının 2.292 olduğu görülmektedir. Bu değer, Kline'in (2015) önerdiği 3'ün altında olma kriterini karşılamakta ve iyi bir uyumu

göstermektedir. GFI (0.939), AGFI (0.905), CFI (0.959) ve NFI (0.930) değerleri, Hu ve Bentler'in (1999) önerdiği 0.90 eşik değerinin üzerindedir ve iyi uyuma işaret etmektedir. TLI (0.946) değeri 0.95 eşğine çok yakındır ve kabul edilebilir uyumu göstermektedir. RMSEA değeri (0.065), Steiger'in (2007) önerdiği 0.05-0.08 aralığında yer almakta ve kabul edilebilir uyumu işaret etmektedir. Genel olarak, DFA sonuçları ölçeğin yapı geçerliğini desteklemektedir. Faktör yükleri çoğunlukla kabul edilebilir düzeydedir ve model uyum indeksleri iyi uyum göstermektedir. Bununla birlikte, düşük faktör yüküne sahip maddeler (AUZDÖ2, AUZDÖ6 ve AUZDÖ12) gelecek çalışmalarda gözden geçirilebilir veya revize edilebilir. Doğrulayıcı Faktör Analizi'ne ilişkin Path diyagramı Şekil 1'de sunulmaktadır.

Şekil 1.

Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

Şekil 1’de sunulan Path diyagramı, doğrulayıcı faktör analizinde elde edilen faktör yüklerini ve maddeler arasındaki ilişkileri görsel olarak göstermektedir. Diyagramda, maddelerin ölçeğin tek faktörlü yapısını desteklediği ve modelin genel uyum indeksleriyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Ölçüt Geçerliliği. AUZDÖ’nün ölçüt geçerliliğini değerlendirmek amacıyla, teorik olarak ilişkili olduğu düşünülen diğer ölçeklerle korelasyonları incelenmiştir. AUZDÖ’nün puanlaması, yüksek puanların düşük ahlaki uzaklaşmayı gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır. Tablo 4, AUZDÖ ile diğer ölçekler arasındaki Pearson korelasyon katsayılarını göstermektedir.

Tablo 4.

AUZDÖ ile Diğer Ölçekler Arasındaki Korelasyonlar

Ölçek	Korelasyon Katsayısı (r)	p değeri
Ahlaki Uzaklaşma	0.521	< .001
Siber Zorbalık	0.323	< .001
Siber Mağduriyet	0.297	< .001
Depresyon	0.192	< .001
Psikolojik İyi Oluş	-0.294	< .001

Not: N = 307. Tüm korelasyonlar $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 4’teki analiz sonuçlarına göre AUZDÖ, Bandura’nın Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği ile orta düzeyde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon göstermiştir ($r = 0.521$, $p < .001$). Siber Zorbalık ($r = 0.323$, $p < .001$) ve Siber Mağduriyet ($r = 0.297$, $p < .001$) ölçekleri ile de pozitif ve anlamlı korelasyonlar gözlemlenmiştir. Depresyon ölçeği ile zayıf düzeyde pozitif bir korelasyon bulunmuştur ($r = 0.192$, $p < .001$). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ile negatif yönde bir korelasyon gözlemlenmiştir ($r = -0.294$, $p < .001$). Tüm korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .001$). Bu sonuçlar, AUZDÖ’nün ahlaki uzaklaşma, siber zorbalık, depresyon ve psikolojik iyi oluş gibi teorik olarak ilişkili yapılarla beklenen yönde ilişkiler gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Güvenirlilik Analizleri

Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Cronbach's alfa ve McDonald's omega katsayıları hesaplanmış, madde analizleri yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5.

Madde İstatistikleri ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Madde	Ortalama	Standart Sapma	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach's Alfa	Cronbach's Alfa	McDonald's Omega
AUZDÖ1	4.08	1.27	.628	.893		
AUZDÖ2	3.94	1.47	.518	.900		
AUZDÖ3	3.88	1.11	.650	.892		
AUZDÖ4	4.47	0.92	.691	.892		
AUZDÖ5	4.13	1.05	.740	.889		
AUZDÖ6	3.62	1.31	.474	.901	.901	.899
AUZDÖ7	4.09	1.16	.604	.894		
AUZDÖ8	4.21	1.11	.700	.890		
AUZDÖ9	4.12	1.18	.672	.891		
AUZDÖ10	4.18	1.08	.649	.892		
AUZDÖ11	4.08	1.06	.648	.892		
AUZDÖ12	3.44	1.47	.488	.901		
AUZDÖ13	3.74	1.23	.616	.894		

Güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde, ölçeğin Cronbach's alfa katsayısının .901 ve McDonald's omega katsayısının .899 olduğu görülmektedir. Her iki değer de Taber'in (2018) önerdiği .90 ve üzeri "mükemmel" güvenilirlik aralığında yer almaktadır. Bu sonuçlar, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Madde-toplam korelasyonları incelendiğinde, tüm maddelerin .30'un üzerinde olduğu görülmektedir. En düşük madde-toplam korelasyonu AUZDÖ6 (.474) ve AUZDÖ12 (.488) maddelerine aittir. En yüksek madde-toplam korelasyonu ise AUZDÖ5 (.740) maddesine aittir. Field'e (2013) göre, .30'un üzerindeki madde-toplam korelasyonları kabul edilebilir düzeydedir. Madde silindiğinde Cronbach's alfa değerleri incelendiğinde, hiçbir maddenin silinmesi ölçeğin genel güvenilirliğini önemli ölçüde artırmamaktadır. Bu durum, tüm maddelerin ölçeğin güvenilirliğine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Madde ortalamaları 3.44 (AUZDÖ12) ile 4.47 (AUZDÖ4) arasında değişmektedir. Standart sapmalar ise 0.92 (AUZDÖ4) ile 1.47 (AUZDÖ2 ve AUZDÖ12) arasında değişmektedir. Bu değerler, maddelerin yeterli varyansa sahip

olduğunu ve katılımcıların maddelere verdikleri yanıtların çeşitlilik gösterdiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, güvenilirlik analizi bulguları, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu ve tüm maddelerin ölçeğin güvenilirliğine katkıda bulunduğunu göstermektedir. Cronbach's alfa ve McDonald's omega katsayılarının birbirine çok yakın olması, ölçeğin güvenilirliğinin farklı yöntemlerle de desteklendiğini göstermektedir. Bununla birlikte, AUZDÖ6 ve AUZDÖ12 maddelerinin görece düşük madde-toplam korelasyonları ve bazı madde çiftleri arasındaki yüksek korelasyonlar, bu maddelerin gelecek çalışmalarda gözden geçirilmesinin faydalı olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Jeong ve arkadaşları (2024) tarafından geliştirilen Ahlaki Uzaklaşma Zorbalık Davranışı Ölçeği'nin (AUZDÖ) Türkçeye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapı geçerliği kapsamında yapılan AFA sonucunda, AUZDÖ'nün tek faktörlü bir yapı olduğu görülmektedir. Bu bulgu, orijinal ölçekle (Jeong ve ark., 2024) tutarlılık göstermektedir. Ancak, alan yazında ahlaki uzaklaşmanın çok boyutlu yapısını destekleyen çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Bandura ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen orijinal ahlaki uzaklaşma ölçeği sekiz alt boyuttan oluşmaktadır. Benzer şekilde, Caprara ve arkadaşları (2009) tarafından geliştirilen Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği de çok boyutlu bir yapı sergilemektedir. AUZDÖ'nün tek boyutlu yapısı, zorbalık bağlamındaki ahlaki uzaklaşmanın bütüncül bir yapı olarak değerlendirilebileceğini düşündürmektedir. Bu durum, Gini ve arkadaşlarının (2014) zorbalık-spesifik ahlaki uzaklaşma ölçeği çalışmasıyla paralellik göstermektedir. Gini ve arkadaşları da zorbalık bağlamında ahlaki uzaklaşmanın tek boyutlu bir yapı sergilediğini bulmuşlardır. Bu benzerlik, zorbalığa özgü ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının genel ahlaki uzaklaşmadan farklılaşabileceğini düşündürmektedir. Doğrulamalı faktör analizi (DFA) sonuçları, AUZDÖ'nün tek faktörlü yapısını desteklemiştir. Elde edilen uyum indeksleri, alanyazındaki benzer ölçeklerle karşılaştırıldığında yeterli düzeyde uyum göstermektedir. Örneğin, Thornberg ve Jungert'in (2014) çalışmasındaki uyum indeksleri ile benzerlik göstermektedir. Bu sonuçlar, AUZDÖ'nün Türkçe formunun yapı geçerliğinin güçlü olduğuna işaret etmektedir.

Faktör analizi sonuçlarında AUZDÖ2 (0.491), AUZDÖ6 (0.480) ve AUZDÖ12 (0.460) maddelerinin görece düşük faktör yükleri dikkat çekmektedir. Hair ve arkadaşlarının (2010) .50 eşik değeri kriteri göz önüne alındığında, bu maddelerin sınırda veya altında kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu maddelerin ölçekte tutulmasına karar verilmiştir. Bu kararın temel gerekçesi, söz konusu maddelerin Bandura'nın (1999) ahlaki uzaklaşma teorisindeki farklı mekanizmaları (AUZDÖ2: ahlaki gerekçelendirme; AUZDÖ6: sorumluluğun yayılması; AUZDÖ12: mağduru suçlama) temsil etmeleridir. Worthington ve Whittaker'ın (2006) belirttiği gibi, psikometrik kriterlerin yanı sıra teorik gerekçeler de madde eleme kararlarında önemli rol oynamaktadır. Nitekim bu maddeler, zorbalık davranışlarında ahlaki uzaklaşmanın farklı boyutlarını kapsamakta ve ölçeğin kapsam geçerliğine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, gelecek çalışmalarda bu maddelerin ifadelerinin gözden geçirilmesi ve revize edilmesi önerilmektedir.

AUZDÖ'nün ölçüt geçerliğini değerlendirmek amacıyla yapılan korelasyon analizleri, ölçeğin teorik beklentilerle uyumlu ilişkilere sahip olduğunu göstermektedir. AUZDÖ'nün Bandura'nın Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği ile orta düzeyde pozitif korelasyon göstermesi, ölçeğin yakınsak geçerliğini desteklemektedir. Bu korelasyon düzeyi, Gini ve arkadaşlarının (2014) çalışmasında bulunan korelasyon ile benzerlik göstermektedir. AUZDÖ'nün Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ölçekleri ile pozitif korelasyonlar göstermesi, alanyazındaki diğer çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Pornari ve Wood (2010), ahlaki uzaklaşma ile siber zorbalık arasında benzer düzeyde bir ilişki bulmuşlardır. Bu bulgular, ahlaki uzaklaşmanın hem geleneksel zorbalık hem de siber zorbalık ile ilişkili olduğunu desteklemektedir. AUZDÖ'nün Depresyon ölçeği ile zayıf düzeyde pozitif bir korelasyon göstermesi, ahlaki uzaklaşmanın psikolojik sıkıntılarla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgu, Hymel ve Perren'in (2015) çalışmasındaki bulgularla paralellik göstermektedir. Hymel ve Perren, ahlaki uzaklaşmanın depresif semptomlarla pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği ile negatif yönde bir korelasyon gözlemlenmesi, alanyazındaki diğer çalışmalarla tutarlıdır. Örneğin, Fang ve arkadaşları (2020), ahlaki uzaklaşmanın psikolojik iyi oluş ile negatif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgu, ahlaki uzaklaşmanın sadece zorbalık davranışlarıyla değil, aynı zamanda bireylerin genel psikolojik sağlığıyla da ilişkili olabileceğini göstermektedir. AUZDÖ'nün depresyon ile gösterdiği düşük düzeydeki pozitif korelasyon ($r = 0.192$, $p < .001$), detaylı bir teorik incelemeyi gerektirmektedir. Bu bulgu, başlangıçta beklenen orta düzeyli ilişkiden daha zayıf olmakla birlikte, alanyazındaki bazı çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Örneğin, Pornari ve Wood (2010), ahlaki uzaklaşma ile

depresif semptomlar arasında benzer düzeyde zayıf bir ilişki ($r = 0.18$) rapor etmiştir. Bu zayıf ilişkinin olası bir açıklaması, ahlaki uzaklaşmanın doğası gereği bir savunma mekanizması olarak işlev görmesi ve bireylerin olumsuz duygulanımlarını azaltmaya hizmet etmesi olabilir (Bandura, 2002). Nitekim, ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını etkin biçimde kullanan bireylerin, davranışlarının olumsuz sonuçlarından kaynaklanan psikolojik sıkıntıyı minimize etme eğiliminde oldukları bilinmektedir (Hymel ve Perren, 2015). Bu bağlamda, düşük korelasyon katsayısı, ahlaki uzaklaşmanın depresif semptomlara karşı koruyucu bir tampon işlevi görebileceğine işaret etmektedir.

Güvenirlilik analizleri kapsamında AUZDÖ'nün Türkçe formunun Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .901 ve McDonald's omega katsayısı .899 olarak bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Alanyazındaki benzer ölçeklerle karşılaştırıldığında, AUZDÖ'nün güvenirlilik katsayılarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. AUZDÖ'nün yüksek güvenirlilik katsayıları, ölçeğin Türk kültüründe tutarlı ölçümler yapabildiğini göstermektedir. Ancak, Streiner'in (2003) belirttiği gibi, .90'ın üzerindeki güvenirlilik katsayıları bazı maddelerin gereksiz tekrarlar içerebileceğine işaret edebilir. Bu nedenle, gelecek çalışmalarda ölçek maddelerinin içeriklerinin yeniden gözden geçirilmesi ve potansiyel olarak madde sayısının azaltılması düşünülebilir.

Teorik ve Pratik Çıkarımlar

Bu çalışmanın bulguları, Bandura'nın (1999) Sosyal Bilişsel Teorisi'nin Türk kültüründe de geçerli olabileceğini göstermektedir. Ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının zorbalık davranışlarıyla ilişkili olması, zorbalığa yönelik müdahale programlarında bu mekanizmaların hedef alınması gerektiğini düşündürmektedir. AUZDÖ'nün tek boyutlu yapısı, zorbalık bağlamındaki ahlaki uzaklaşmanın bütüncül bir yapı olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Bu durum, Thornberg ve Jungert'in (2014) önerdiği gibi, zorbalığa özgü ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının bir arada çalışabileceği ve birbirini güçlendirebileceği fikrini desteklemektedir. Ölçeğin siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili olması, ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının çevrimiçi ortamlarda da önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Bu bulgu, Kyriacou ve Zuin'in (2016) siber zorbalıkta ahlaki uzaklaşmanın rolüne dair teorik çalışmasını destekler niteliktedir.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırmalar için Öneriler

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. İlk olarak, örneklem sadece üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Gelecek çalışmalarda, AUZDÖ'nün farklı yaş gruplarında (örn., ergenler, yetişkinler) psikometrik özelliklerinin incelenmesi önerilebilir. İkinci olarak, bu çalışma kesitsel bir tasarıma sahiptir. Ahlaki uzaklaşma ve zorbalık arasındaki nedensel ilişkileri anlamak için boylamsal çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın sınırlamalarından biri de, ahlaki uzaklaşma ile zorbalık arasındaki ilişkiyi kesitsel bir tasarımda ele almış olmamızdır. Gelecek çalışmaların boylamsal tasarımlarla yapılması, bu ilişkiyi zaman içinde izlememize olanak tanıyacak ve zorbalık davranışlarının nasıl evrildiğini, ahlaki uzaklaşmanın zamanla nasıl değiştiğini gözlemlememizi sağlayacaktır. Böylece, bu etkileşimleri daha derinlemesine inceleyerek, önleyici ve müdahale edici programların etkinliğini artırmak mümkün olacaktır. Örneğin, Visconti ve arkadaşlarının (2015) yaptığı gibi, ahlaki uzaklaşma ve zorbalık arasındaki karşılıklı ilişkilerin zaman içindeki değişimi incelenebilir. Üçüncü olarak, AUZDÖ'nün faktör yapısının farklı kültürlerde ve bağlamlarda test edilmesi gerekmektedir. Çok gruplu doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak, ölçeğin ölçme değişmezliği incelenebilir. Son olarak, AUZDÖ'nün farklı zorbalık türleri (örn., fiziksel, ilişkisel, siber) için ayrı ayrı uyarlanması düşünülebilir. Sonuç olarak, AUZDÖ'nün Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ortaya konmuştur. Bu ölçek, Türkiye'de zorbalık ve ahlaki uzaklaşma alanındaki araştırmaların gelişimine önemli bir katkı sunması beklenmektedir. Gelecek çalışmalarda, AUZDÖ kullanılarak ahlaki uzaklaşma ve zorbalık arasındaki ilişkinin farklı bağlamlarda ve farklı popülasyonlarda incelenmesi, zorbalığı önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Arslan, N. (2017). Peer Bullying among high school students: Turkish version of Bullying Scale. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, 5, 853-857.
- Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*, 44(9), 1175. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.9.1175>
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193-209. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0303_3
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101-119.

- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 364–374. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.2.364>
- Brislin, R. W., Lonner, W. J., & Thorndike, R. M. (1973). *Cross-cultural research methods*. John Wiley & Sons.
- Bussey, K., Fitzpatrick, S., & Raman, A. (2015). The role of moral disengagement and self-efficacy in cyberbullying. *Journal of School Violence*, 14(1), 30-46. <https://doi.org/10.1080/15388220.2014.954045>
- Caprara, G. V., Fida, R., Vecchione, M., Tramontano, C., & Barbaranelli, C. (2009). Assessing civic moral disengagement: Dimensionality and construct validity. *Personality and Individual Differences*, 47(5), 504–509. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.04.027>
- Concha-Salgado, A., Ramírez, A., Pérez, B., Pérez-Luco, R., & García-Cueto, E. (2022). Moral disengagement as a self-regulatory cognitive process of transgressions: Psychometric evidence of the Bandura scale in Chilean adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 19(19), 12249.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66(3), 710-722.
- Detert, J. R., Treviño, L. K., & Sweitzer, V. L. (2008). Moral disengagement in ethical decision making: A study of antecedents and outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 93(2), 374-391.
- DeVellis, R. F. (2017). *Scale development: Theory and applications* (4th ed.). Sage Publications.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D.-w., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research*, 97(2), 143-156. <https://doi.org/10.1007/s11205-009-9493-y>

- Efiliti, E., & Özdemir, Ş. A. (2021). Swearer Zorbalık Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması ve geçerlilik, güvenilirlik analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(34), 125-146. <http://dx.doi.org/110.26466/opus.738264>
- Ekmekçioğlu, E., & Aydoğan, E. (2019). Ahlaki uzaklaşma ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(2), 701-712.
- Fang, J., Wang, X., Yuan, K.-H., & Wen, Z. (2020). Childhood psychological maltreatment and moral disengagement: A moderated mediation model of callous-unemotional traits and empathy. *Personality and Individual Differences*, 157, Article 109814. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109814>
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). Sage Publications.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update* (10th ed.). Pearson.
- Gezici Yalçın, M., Şenyurt, A. Y., Gültepe, B., & Coşkun, H. (2016). Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 309-332.
- Gini, G., Pozzoli, T., & Hymel, S. (2014). Moral disengagement among children and youth: A meta-analytic review of links to aggressive behavior. *Aggressive Behavior*, 40(1), 56–68. <https://doi.org/10.1002/ab.21502>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson.
- Hu, L.-t., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Hymel, S., & Perren, S. (2015). Introduction to the special issue: Moral disengagement and aggression in children and youth. *Merrill-Palmer Quarterly*, 61(1), 1–9. <https://doi.org/10.13110/merrpalmquar1982.61.1.0001>

- Hymel, S., Roche-Henderson, N., & Bonanno, R. A. (2005). Moral disengagement: A framework for understanding bullying among adolescents. *Journal of Social Sciences*, 8(1), 1-11.
- Jeong, R., Demaray, M. K., & Styck, K. M. (2024). Development of the Moral Disengagement Bullying Behavior Scale. *International Journal of Bullying Prevention*. <https://doi.org/10.1007/s42380-023-00206-5>
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford Press.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073-1137.
- Kutlu, F., & Aydın, G. (2010). Akran zorbalığı ölçek geliştirme ön çalışması: Kendini bildirim formu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 1-12.
- Kyriacou, C., & Zuin, A. (2016). Cyberbullying and moral disengagement: an analysis based on a social pedagogy of pastoral care in schools. *Pastoral Care in Education*, 34(1), 34-42. <https://doi.org/10.1080/02643944.2015.1134631>
- Lovibond, P. F., & Lovibond, S. H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research and Therapy*, 33(3), 335–343. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(94\)00075-U](https://doi.org/10.1016/0005-7967(94)00075-U)
- Moore, C. (2008). Moral disengagement in processes of organizational corruption. *Journal of Business Ethics*, 80(1), 129-139.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing.
- Pornari, C. D., & Wood, J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: The role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*, 36(2), 81–94. <https://doi.org/10.1002/ab.20336>

- Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*, 42(5), 893–898. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.09.017>
- Streiner, D. L. (2003). Starting at the beginning: An introduction to coefficient alpha and internal consistency. *Journal of Personality Assessment*, 80(1), 99–103. https://doi.org/10.1207/S15327752JPA8001_18
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson.
- Taber, K. S. (2018). The use of Cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education. *Research in science education*, 48, 1273-1296. <https://doi.org/10.1007/s11165-016-9602-2>
- Tanrikulu, I., & Erdur-Baker, Ö. (2021). Psychometric properties of a Cyberbullying Inventory for university students. *British Journal of Guidance & Counselling*, 49(3), 494-507. <https://doi.org/10.1080/03069885.2020.1775174>
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Nobel Yayıncılık.
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-3), 374-384.
- Thornberg, R., & Jungert, T. (2014). School bullying and the mechanisms of moral disengagement. *Aggressive Behavior*, 40(2), 99–108. <https://doi.org/10.1002/ab.21509>
- Visconti, K. J., Ladd, G. W., & Kochenderfer-Ladd, B. (2015). The role of moral disengagement in the associations between children's social goals and aggression. *Merrill-Palmer Quarterly*, 61(1), 101–123. <https://doi.org/10.13110/merrpalmquar1982.61.1.0101>
- Worthington, R. L., & Whittaker, T. A. (2006). Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices. *The Counseling Psychologist*, 34(6), 806–838. <https://doi.org/10.1177/0011000006288127>

Yılmaz, Ö., Boz, H., & Arslan, A. (2017). Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğinin (DASS 21) Türkçe kısa formunun geçerlilik-güvenilirlik çalışması. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 78-91.

Extended Abstract

Purpose

The primary aim of this study was to adapt the Moral Disengagement Bullying Behavior Scale (MDBBS), developed by Jeong et al. (2024), into Turkish and evaluate its psychometric properties, including construct validity, criterion validity, and reliability measures, such as Cronbach's alpha and McDonald's omega coefficients. The MDBBS is designed to assess moral disengagement specifically in the context of bullying, an area of growing interest due to its implications for both prevention and intervention strategies in educational and psychological settings. The study sought to determine whether the Turkish version of the MDBBS could effectively measure moral disengagement and maintain its reliability and validity across different cultural contexts.

Results

The psychometric evaluation of the Turkish MDBBS revealed that the scale is both valid and reliable. Specifically, Exploratory Factor Analysis (EFA) supported a single-factor structure, demonstrating that moral disengagement in bullying is viewed as a cohesive construct. Additionally, Confirmatory Factor Analysis (CFA) confirmed the model fit with satisfactory indices, indicating the robustness of the scale. The scale also showed good criterion validity, with moderate positive correlations with Bandura's original Moral Disengagement Scale, and positive correlations with Cyberbullying and Cybervictimization scales. The Exploratory Factor Analysis (EFA) demonstrated that the Turkish MDBBS retains a single-factor structure, consistent with the original scale developed by Jeong et al. (2024). This unidimensionality suggests that moral disengagement in the context of bullying is perceived as a cohesive construct within the Turkish sample. However, this finding contrasts with some literature suggesting a multidimensional approach to moral disengagement. For example, Bandura et al. (1996) identified eight sub-

dimensions in their original Moral Disengagement Scale, and Caprara et al. (2009) also proposed a multidimensional framework. The single-factor structure of the MDBBS may reflect a more integrated view of moral disengagement specific to bullying, aligning with Gini et al. (2014) who also found a unidimensional structure in their bullying-specific measure. Confirmatory Factor Analysis (CFA) further supported this structure, showing satisfactory fit indices comparable to those reported by Thornberg and Jungert (2014), suggesting that the Turkish version of the MDBBS is a robust measurement tool.

The criterion validity of the MDBBS was assessed through correlation analyses. The Turkish MDBBS showed a moderate positive correlation with Bandura's Moral Disengagement Scale, indicating convergent validity and alignment with theoretical expectations. Additionally, the MDBBS demonstrated positive correlations with Cyberbullying and Cybervictimization scales, which is consistent with the findings of Pornari and Wood (2010), who found similar relationships between moral disengagement and cyberbullying. This suggests that moral disengagement is related to both traditional and online forms of bullying. The weak positive correlation with the Depression scale indicates that while there is a relationship between moral disengagement and psychological distress, it is not strong, which is in line with Hymel and Perren's (2015) findings. Furthermore, the negative correlation with the Psychological Well-being Scale suggests that higher levels of moral disengagement are associated with lower psychological well-being, which is consistent with the work of Fang et al. (2020) who found that moral disengagement negatively impacts psychological well-being.

Reliability analysis revealed that the Turkish MDBBS has high internal consistency, with a Cronbach's alpha of .901 and McDonald's omega of .899, suggesting strong reliability. These results are consistent with other validated scales in the literature, indicating that the scale can consistently measure moral disengagement in bullying contexts across different populations. These values indicate that the scale has a strong internal reliability. Compared to similar scales in the literature, these reliability coefficients are high, suggesting that the Turkish MDBBS can consistently measure moral disengagement. However, according to Streiner (2003), such high reliability coefficients might indicate redundancy in the scale items. This suggests that future research could benefit from a review of the scale items to eliminate potential redundancies and possibly reduce the number of items to maintain the scale's efficiency and focus.

Discussion

The results of this study support the relevance of Bandura's Social Cognitive Theory in the Turkish context. The unidimensional structure of the MDBBS indicates that moral disengagement mechanisms operate as a cohesive construct in the context of bullying. This finding supports Thornberg and Jungert's (2014) notion that moral disengagement mechanisms specific to bullying may function collectively and reinforce one another. The positive correlations with cyberbullying measures highlight the role of moral disengagement in online bullying environments, reinforcing Kyriacou and Zuin's (2016) theoretical framework that suggests moral disengagement is a significant factor in cyberbullying.

These findings have important implications for understanding and addressing moral disengagement in both traditional and cyberbullying contexts. The validated Turkish MDBBS can serve as a valuable tool for researchers and practitioners aiming to explore the relationship between moral disengagement and bullying behaviors in Turkey. By identifying and measuring these mechanisms, interventions can be better tailored to address moral disengagement and its impact on bullying.

Conclusion

The Turkish version of the MDBBS has proven to be a valid and reliable tool for assessing moral disengagement in bullying contexts. The study highlights the scale's effectiveness in capturing moral disengagement behaviors and its applicability in the Turkish cultural setting. The findings contribute significantly to the field of bullying research by providing a robust measurement tool that can be used to explore moral disengagement and its implications for both traditional and cyberbullying. Future research should focus on examining the scale's applicability across different age groups and cultural contexts, conducting longitudinal studies to understand causal relationships, and adapting the scale to address various forms of bullying. Overall, the MDBBS offers a strong foundation for advancing research and developing effective prevention and intervention strategies in the domain of bullying and moral disengagement.